

Introducció a una teoria dual de l'estètica de l'art valencià contemporani

Ricard Ramon

Universitat de València
IP del projecte IDENTITART
Coordinador de Efímere. Unitat Mixta d'Investigació UV+UPV

L'exposició Identitart, forma part del projecte de recerca finançat per la Generalitat Valenciana amb el mateix nom i que ha implicat diversos grups de recerca i a quatre universitats valencianes. La Universitat de València liderant el projecte, la Universitat Politècnica de València, la Universitat Miguel Hernández i VIU, Valencian International University.

Els objectius del projecte es centren en:

- Repensar la identitat valenciana des d'una perspectiva multi-identitària, transversal i feminista, a partir de l'anàlisi de les estètiques i les imatges generadores d'una cultura visual identitària.
- Analitzar les manifestacions artístiques valencianes contemporànies, la cultura popular i visual i el disseny valencià en referència al tractament del tema de la identitat valenciana en aquestes.
- Analitzar l'impacte social en la població de les manifestacions artístiques i estètiques identitàries i valorar en quina mesura responen a la imatge identitària col·lectiva de les valencianes i valencians.
- Desenvolupar un catàleg visual i estètic dels símbols artístics que construeixen una visió de la identitat valenciana com a espai permanent de consulta i posterior anàlisi.
- Analitzar en quina mesura la identitat valenciana es construeix des d'una perspectiva de gènere i com incorpora aspectes identitaris múltiples com la diversitat

sexual o altres diversitats ètniques en la construcció de la imatge identitària valenciana i en quina mesura aquestes qüestions són presents en les imatges i estètiques d'aquesta.

- Desenvolupar una sèrie d'accions i intervencions artístiques com a espais de reflexió que treballin a plantejar noves mirades sobre la identitat valenciana i analitzar i mesurar l'impacte d'aquestes accions entre diferents públics. (Repensar les identitats valencianes a través de les accions artístiques)
- Analitzar i desenvolupar accions artístiques pedagògiques que fomentin el replantejament i el pensar de manera lliure sobre la construcció de la identitat valenciana des de múltiples vessants i perspectives.

En aquest projecte pretenem reivindicar els models de recerca artística i recerca basada en arts, com a espais des dels quals generar nous coneixements i situar-los en el lloc que es mereixen dins de la investigació acadèmica. Per això, resultava imprescindible en els nostres objectius, convidar a un grup d'artistes a reflexionar per mitjà de les arts visuals, sobre les problemàtiques i les relacions identitàries valencianes. Pensàvem que la millor forma era a través d'una exposició que reuniria en un mateix espai aquestes aportacions. El format d'una exposició permet aquest intercanvi latent que es desenvolupa en observar amb atenció les peces.

L'exposició, a més ens permetia integrar-la, dins d'una clara i fonamental vocació pedagògica, en algunes de les

Introducción a una teoría dual de la estética del arte valenciano contemporáneo

Ricard Ramon

Universitat de València
IP del proyecto IDENTITART
Coordinador de Efímere. Unidad Mixta de Investigación UV+UPV

La exposición Identitart, forma parte del proyecto de investigación financiado por la Generalitat Valenciana con el mismo nombre y que ha implicado a varios grupos de investigación y a cuatro universidades valencianas. La Universitat de València liderando el proyecto, la Universitat Politècnica de València, la Universidad Miguel Hernández y VIU, Valencian International University. Los objetivos del proyecto se centran en:

- Repensar la identidad valenciana desde una perspectiva multi-identitaria, transversal y feminista, a partir del análisis de las estéticas y las imágenes generadoras de una cultura visual identitaria.
- Analizar las manifestaciones artísticas valencianas contemporáneas, la cultura popular y visual y el diseño valenciano en referencia al tratamiento del tema de la identidad valenciana en las mismas.
- Analizar el impacto social en la población de las manifestaciones artísticas y estéticas identitarias y valorar en qué medida responden a la imagen identitaria colectiva de las valencianas y valencianos.
- Desarrollar un catálogo visual y estético de los símbolos artísticos que construyen una visión de la identidad valenciana como espacio permanente de consulta y posterior análisis.
- Analizar en qué medida la identidad valenciana se construye desde una perspectiva de género y cómo incorpora aspectos identitarios múltiples como la

diversidad sexual u otras diversidades étnicas en la construcción de la imagen identitaria valenciana y en qué medida estas cuestiones están presentes en las imágenes y estéticas de ésta.

- Desarrollar una serie de acciones e intervenciones artísticas como espacios de reflexión que trabajen en plantear nuevas miradas sobre la identidad valenciana y analizar y medir el impacto de esas acciones entre diferentes públicos. (Repensar las identidades valencianas a través de las acciones artísticas)
- Analizar y desarrollar acciones artísticas pedagógicas que fomenten el replanteamiento y el pensar de forma libre sobre la construcción de la identidad valenciana desde múltiples vertientes y perspectivas.

En este proyecto pretendemos reivindicar los modelos de investigación artística e investigación basada en artes, como espacios desde los que generar nuevos conocimientos y situarlos en el lugar que se merecen dentro de la investigación académica. Para ello, resultaba imprescindible en nuestros objetivos, invitar a un grupo de artistas a reflexionar des de las artes visuales, sobre las problemáticas y las relaciones identitarias valencianas. Pensamos que la mejor forma era a través de una exposición que reuniera en un mismo espacio estas aportaciones. El formato de una exposición permite ese intercambio latente que se desarrolla al observar con atención las piezas.

La exposición, además nos permitía integrarla, dentro de una clara y fundamental vocación pedagógica, en algunas

accions d'aula amb alumnat universitari. Diversos grups d'alumnes de la Universitat de València, concretament de la Facultat de Magisteri, així com l'alumnat de la Facultat de Belles arts, van poder visitar l'exposició, i fins i tot dialogar amb alguns dels artistes, que van exposar el seu treball de primera mà a l'alumnat. Poder reflexionar conjuntament, des de l'educació i les arts en un espai on les obres ja estableixen un diàleg entre elles, sobre les bases d'una qüestió tan complexa, i alhora tan necessària en el propi àmbit educatiu, com és la identitat.

La identitat, no és una qüestió menor, ni fútil, estudis seriosos han demostrat que persones i grups de col·lectius desarrelats i no integrats en una identitat cultural col·lectiva, són més proclius a practicar conductes violentes que aquelles persones que se senten part d'alguna cosa. Perquè la identitat, més enllà d'aquella idea de nacionalisme polític associat a les nacions-estat, representa generar comunitat, establir vincles, llaços emocionals, que s'estableixen a través de mitjans simbòlics, amb les persones amb les quals convius. En aquest projecte, explorem especialment aquests mitjans simbòlics sobre els quals es construeix la identitat valenciana, simplement perquè és la nostra, amb totes les seues complexitats, contradiccions i conflictes, que lluny de suposar un greu problema, són una riquesa que s'ha de saber incorporar i explorar sense prejudicis.

Les obres que formen part de l'exposició aprofundeixen en l'exploració d'alguns d'aquests camins, i mostren diferents maneres i realitats de fer comunitat, més enllà del banal títol que l'estatut d'autonomia ens atorga als valencians. Fer comunitat, no és un lema bonic per a la celebració del pròxim 9 d'Octubre. Va d'existir, de compartir i d'aprendre a partir de la diversitat i del comú. Fer-ho des d'una mirada poètica, permet trencar moltes barreres que s'interposen en aquesta idea, com sempre fa l'art.

Com es va poder veure en el desenvolupament de l'exposició, la diversitat d'artistes participants i les seues diferents propostes, van generar una sèrie de discursos, i en alguns casos, accions, que van permetre ampliar les

nostres mirades reflexives, cap a espais i camins propis de la identitat valenciana. L'art, ens permet indagar cap a estructures de coneixement inconcebibles en altres formes o metodologies de recerca. D'aquesta manera, la riquesa i diversitat dels discursos emergits, ens va permetre corroborar algunes de les nostres conclusions, trobant-nos ja en la fase final del projecte de recerca. Altres propostes van obrir nous interrogants i van estimular nous camins sobre els quals deambular en les nostres futures investigacions sobre l'art, la identitat, la creativitat, l'educació artística i les pedagogies visuals com a conformadores de pensaments, sentiments i contradiccions identitàries.

En un altre dels textos definitius que recullen els estudis i anàlisis del projecte, desenvolupe la tesi que allí exposaré amb més detall, de l'existència de dos grans corrents estètics en tota la tradició de l'art valencià, que s'estenen fins a l'art contemporani més recent. Aquests dos corrents que he sintetitzat en: el vessant gòtic vitalista i en el vessant hiperbòlic costumista i que ara avance breument, afecten, des d'un exercici de reflexió teòrica pròpia de la recerca visual, a tot l'art valencià contemporani, que no és el mateix que dir tot l'art fet al País Valencià.

D'aquesta manera, he realitzat també l'exercici intel·lectual, que sempre és un exercici d'atreviment, de relacionar cadascuna de les obres que formen part de l'exposició amb un dels dos corrents estètics, que en realitat s'articulen com a referències de pedagogies visuals, associades a significats més profunds, dels que en aparença i des d'una mirada superficial, es podrien suposar. Les obres escapen, en l'àmbit de la generació de coneixements i significats simbòlics, als seus propis autors, i esdevenen en escenaris vius de reflexió. S'interposen com a espais estimulants per al desenvolupament del pensament crític.

Els artistes que han participat en l'exposició tenen una primera cosa en comú. Són artistes que no miren cap a un altre costat, que no miren al capdavant, dissipant la seua mirada en un llunyà horitzó difús, que contribueix a la

de las acciones de aula con alumnado universitario. Varios grupos de alumnos de la Universitat de València, concretamente de la Facultad de Magisterio, así como el alumnado de la Facultad de Bellas Artes, pudieron visitar la exposición, e incluso dialogar con algunos de los artistas, que expusieron su trabajo de primera mano al alumnado. Poder reflexionar conjuntamente, desde la educación y las artes en un espacio donde las obras ya establecen un diálogo entre ellas, sobre las bases de una cuestión tan compleja, y a la vez tan necesaria en el propio ámbito educativo, como es la identidad.

La identidad, no es una cuestión menor, ni baladí, estudios serios han demostrado que personas y grupos de colectivos desarraigados y no integrados en una identidad cultural colectiva, son más proclives a practicar conductas violentas que aquellas personas que se sienten parte de algo. Porque la identidad, más allá de aquella idea de nacionalismo político asociado a las naciones-estado, representa generar comunidad, establecer vínculos, lazos emocionales, que se establecen a través de medios simbólicos, con las personas con las que convives. En este proyecto, exploramos especialmente esos medios simbólicos sobre los que se construye la identidad valenciana, simplemente porque es la nuestra, con todas sus complejidades, contradicciones y conflictos, que lejos de suponer un grave problema, son una riqueza que se debe saber incorporar y explorar sin prejuicios.

Las obras expuestas en la exposición profundizan en la exploración de algunos de estos caminos, y muestran diferentes formas y realidades de hacer comunidad, más allá del banal título que el estatuto de autonomía nos otorga a los valencianos. Hacer comunidad, no es un lema bonito para la celebración del próximo 9 d'Octubre. Va de existir, de compartir y de aprender a partir de la diversidad y de lo común. Hacerlo desde una mirada poética, permite romper muchas barreras que se interponen en esta idea, como siempre hace el arte.

Como se pudo ver en el desarrollo de la exposición, la diversidad de artistas participantes y sus diferentes propuestas, generaron una serie de discursos, y en

algunos casos, acciones, que permitieron ampliar nuestras miradas reflexivas, hacia espacios y caminos propios de la identidad valenciana. El arte, nos permite indagar hacia estructuras de conocimiento inconcebibles en otras formas o metodologías de investigación. De esta manera, la riqueza y diversidad de los discursos emergidos, nos permitió corroborar algunas de nuestras conclusiones, encontrándonos ya en la fase final del proyecto de investigación. Otras propuestas abrieron nuevos interrogantes y estimularon nuevos caminos sobre los que deambular en nuestras futuras investigaciones sobre el arte, la identidad, la creatividad, la educación artística y las pedagogías visuales como conformadoras de pensamientos, sentimientos y contradicciones identitarias.

En otro de los textos definitivos que recogen los estudios y análisis del proyecto, desarrollo la tesis que allí expondré con más detalle, de la existencia de dos grandes corrientes estéticas en toda la tradición del arte valenciano, que se extienden hasta el arte contemporáneo más reciente. Estas dos corrientes que he sintetizado en: la vertiente gótica vitalista y en la vertiente hiperbólica costumbrista y que ahora avanzo brevemente, resumen, desde un ejercicio de reflexión teórica propia de la investigación visual, todo el arte valenciano contemporáneo, que no es lo mismo que decir todo el arte hecho en el País Valenciano.

De esta forma, he realizado también el ejercicio intelectual, que siempre es un ejercicio de atrevimiento, de relacionar cada una de las obras que forman parte de la exposición con una de las dos corrientes estéticas, que en realidad se articulan como referencias de pedagogías visuales, asociadas a significados más profundos, de los que en apariencia y desde una mirada superficial, se podrían suponer. Las obras, escapen, en el ámbito de la generación de conocimientos y significados simbólicos, a sus propios autores, y devienen en escenarios vivos de reflexión. Se interponen como espacios estimulantes para el desarrollo del pensamiento crítico.

Los artistas que han participado en la exposición tienen una primera cosa en común. Son artistas que no miran

nostra pròpia dissolució cultural. Són artistes que baixen la mirada, que miren a un costat i a un altre, que es giren a mirar enrere, a petites distàncies, mirant cara a cara allò que està i passa al costat d'ells i que els configura, són artistes que miren cap a la identitat valenciana, amb la qual molts conviuen de naixement i la que molts altres adopten i integren en la seua identitat com a part de la seua configuració com a persones.

A partir d'ací, i seguint aquest interès intel·lectual per delimitar, però d'una forma flexible i oberta, les seues aportacions, basculant entre els postulats estètics del vitalisme gòtic i del costumisme hiperbòlic, establim un breu recorregut per les obres, que serà completat, des d'una mirada diferent, pel text del comissari de l'exposició Leonardo Gómez.

Quan parle de vitalisme gòtic, em referisc a una posició estètica, que, en molts casos, no és necessàriament pensada o intencionalment creada per l'artista, això no és realment important, que hereta la sobrietat vitalista pròpia del gòtic mediterrani. El gòtic mediterrani, especialment en arquitectura, es contraposa a l'ideal estètic del gòtic centre i nord-europeu, atlàntic, si es vol, que explota les característiques d'ascensió i divinitat, alterant i desafiant la mesura de l'humà, desenvolupada en el renaixement humanista, tan mediterrani, d'altra banda. Enfront d'aquestes sobredimensionades catedrals gòtiques franceses o alemanyes que semblen esbrinar el cel, el gòtic mediterrani, es construeix a la mesura de l'humà, en una sort de reclam d'aquest espai vital que ens connecta amb la vida en la terra, amb la cultura de l'humà i els seus plaers. Plaers als quals sembla que ens neguem a renunciar mantenint les nostres catedrals sobre el sòl.

Entre els artistes i obres que he decidit establir en aquest primer grup, trobem el treball de Paco Benavent. *Vaixell de Khàrkiv*. En aquesta peça, la mesura i l'equilibri horitzontal de l'assemblatge acurat de les seues peces, que juga gairebé a plantejar una cal·ligrafia musical, la connecta amb els valors d'aquest vitalisme gòtic al qual al·ludim. Una peça, que més que esculpida, sembla delicadament dibuixada, gairebé com una cal·ligrafia

amb traços més intensos i altres més delicats. La metàfora poètica que estableix juga amb el contrast entre la duresa, color i textura del material, que associem directament amb la terra, alhora que la delicada forma ens remet al vent, a la mar, a navegar a la trobada d'altres llocs i terres. L'autor planteja una trobada poètica entre dues cultures, dues identitats, des del desig de llibertat i de pau cap a un altre poble que sofreix les conseqüències de la guerra.

Miguel Ángel Navarro (Escoín) a través del seu *Refugi*, planteja una mirada, que ens connecta de nou amb el conflicte i la guerra, per a reflexionar sobre com l'espai i les circumstàncies contribueixen també a aquesta creació de comunitat identitària. Ho fa, amb aquesta estètica mesurada que no renuncia a plantejar el desig de viure intensament, pròpia del vitalisme gòtic, mitjançant un llibre d'artista que s'expandeix en l'espai i s'obre sobre els murs de la sala. La vinculació amb aquest escenari tan associada a una identitat pròpiament valenciana, que és la d'exercir de forma gairebé perenne en el bàndol dels derrotats i castigats, tant en la guerra de Successió com en la guerra civil. Malgrat aquest univers de derrotes, càstigs, prohibicions i sotmetiments que arrosseguem, o potser per culpa d'ells, l'esperit valencià es desenvolupa més vitalista i recorre a l'enginy, o factors com el pensat i fet. En aquest escenari històric, fer plans a llarg termini no és garantia de res, si algú vindrà a bombardejar la teua casa, cremar les teues ciutats o prohibir la teua llengua materna, per la qual cosa valorem les coses de l'ara i els plans a curt termini, i això també té conseqüències, no tan positives o divertides en el nostre dia a dia com a comunitat cultural i política.

Carmen Marcos, per la seua part recorre a un material que entra de ple en els recorreguts visuals de reconeixement simbòlic de la identitat valenciana com és la ceràmica. Amb la seua obra *Cor*, ens fa bategar des del mur, amb una delicadesa i un equilibri de sobrietat gairebé nòrdica, allunyant-se de les estètiques de la tan barroca i excessiva, alhora que meravellosa, ceràmica tradicional valenciana. Però malgrat això, i d'aquest minimalisme conceptual de la seua estètica, emergeix

hacia otro lado, que no miran al frente, disipando su mirada en un lejano horizonte difuso, que contribuye a nuestra propia disolución cultural. Son artistas que bajan la mirada, que miran a un lado y a otro, que se giran a mirar atrás, a pequeñas distancias, mirando cara a cara aquello que está y pasa junto a ellos y que les configura, son artistas que miran hacia la identidad valenciana, con la que muchos conviven de nacimiento y la que muchos otros adoptan e integran en su identidad como parte de su configuración como personas.

A partir de ahí, y siguiendo ese interés intelectual por delimitar, pero de una forma flexible y abierta, sus aportaciones, basculando entre los postulados estéticos del vitalismo gótico y del costumbrismo hiperbólico, vamos a establecer un breve recorrido por las obras, que será completado, desde una mirada diferente, por el texto del comisario de la exposición Leonardo Gómez.

Cuando hablo de vitalismo gótico, me refiero a una posición estética, que, en muchos casos, no es necesariamente pensada o intencionalmente creada por el artista, esto no es realmente importante, que hereda la sobriedad vitalista propia del gótico mediterráneo. El gótico mediterráneo, especialmente en arquitectura, se contrapone al ideal estético del gótico centro y norte europeo, atlántico, si se quiere, que explota las características de ascensión y divinidad, alterando y desafiando las medidas de lo humano, desarrollada en el renacimiento humanista, tan mediterráneo, por otra parte. Frente a esas sobredimensionadas catedrales góticas francesas o alemanas que parecen alcanzar el cielo, el gótico mediterráneo, se construye a la medida de lo humano, en una suerte de reclamo de ese espacio vital que nos conecta con la vida en la tierra, en la cultura de lo humano y sus placeres. Placeres a los que parece que nos negamos a renunciar manteniendo nuestras catedrales sobre el suelo.

Entre los artistas y obras que he decidido establecer en este primer grupo, encontramos el trabajo de Paco Benavent. *Vaixell de Kharkiv*. En esta pieza, la medida y el equilibrio horizontal del ensamblaje cuidadoso de sus

piezas, que juega casi a plantear una caligrafía musical, la conecta con los valores de ese vitalismo gótico al que aludimos. Una pieza, que más que esculpida, parece delicadamente dibujada, casi como una caligrafía con trazos más intensos y otros más delicados. La metáfora poética que establece juega con el contraste entre la dureza, color y textura del material, que asociamos directamente con la tierra, a la vez que la delicada forma nos remite al viento, al mar, a navegar al encuentro de otros lugares y tierras. El autor, plantea un encuentro poético entre dos culturas, dos identidades, desde el deseo de libertad y de paz hacia otro pueblo que sufre las consecuencias de la guerra.

Miguel Ángel Navarro (Escoín) a través de su *Refugio*, plantea una mirada, que nos conecta de nuevo con el conflicto y la guerra, para reflexionar sobre como el espacio y las circunstancias contribuyen también a esa creación de comunidad identidad. Lo hace, con esa estética medida que no renuncia a plantear el deseo de vivir intensamente, propia del vitalismo gótico, mediante un libro de artista que se expande en el espacio y se abre sobre los muros de la sala. La vinculación con ese escenario tan asociada a una identidad propiamente valenciana, que es la de ejercer de forma casi perenne en el bando de los derrotados y castigados, tanto en la guerra de sucesión como en la guerra civil. A pesar de ese universo de derrotes, castigos, prohibiciones y sometimientos que arrastramos, o quizá por culpa de ellos, el espíritu valenciano se desarrolla más vitalista y recurre al ingenio, o factores como el pensat i fet. En ese escenario histórico, hacer planes a largo plazo no es garantía de nada, si alguien va a venir a bombardear tu casa, quemar tus ciudades o prohibir tu lengua materna, por lo que valoramos las cosas del ahora y los planes a corto plazo, cosa que también tiene consecuencias, no tan positivas o divertidas en nuestro día a día como comunidad cultural y política.

Carmen Marcos, por su parte recurre a un material que entra de pleno en los recorridos visuales de reconocimiento simbólico de la identidad valenciana como es la cerámica. Con su obra *Corazón*, nos hace

latent aquest cor, metàfora més directa al vitalisme dubte que pugui existir, que, de nou, no renuncia a la vida. Malgrat totes les nostres derrotes, aquest cor continua bategant i es reclama discretament com un supervivent de refugis i humiliacions que espera latent el moment de desplegar de nou la hipèrbole i demostrar sense ambages les seues ganas de viure i de bategar més forta.

En aquesta mateixa línia, Chiara Sgaramella presenta una sèrie de linografies realitzades amb la mateixa terra agrícola de l'horta valenciana de Carpesa en la seua obra *Agrofuturos*. La delicadesa amb la qual presenta i treballa el material, elaborat com un tríptic a la manera d'un oratori medieval, on el diví és substituït per alguna cosa, de nou tan vital i tan profundament identitari, com el treball de l'horta. En aquesta obra també es perceben amb claredat aquests principis propis del vitalisme gòtic que he definit breument i que desenvolupa com a recerca més complexa en altres textos. Aflorin aquests ressorts que, des de l'art contemporani, ens citen la necessitat de construir aquests llaços identitaris, que apareixen lleu i delicadament latents, com en l'obra de Chiara, lluitant per no ser culturalment dissolts en l'embull buit de la globalització, que no és una altra cosa més que la substitució cultural. Una nova derrota que podria ser la definitiva.

Damià Jordà, en la seua peça conformada per una videoinstal·lació *Una petita pàtria* aprofundeix directament en una estètica identitària profunda que emergeix des del quotidià. De nou, jugant a aquesta idea de tríptic espiritual, encara que la peça és variable en nombre de canals, on el paisatge industrial i urbà de la vida diària de la ciutat d'Alcoi articula una narrativa poètica, de nou sòbria i vitalista. A partir de la interrelació que l'espectador estableix entre les imatges i els sons, connecta amb referents d'una memòria visual compartida, que a vegades ens passa desapercibuda, i que a través de l'efecte transfigurador de l'art, reprenem en el nostre pensament i vinculem a la nostra memòria personal, aquesta que ens permet estar en el món, i especialment, pertànyer a una part d'aquest món. Integrar en l'imaginari identitari valencià el paisatge

industrial, que tanta repercussió té en la cultura i l'economia valenciana, és un camí de pensament que obri moltes possibilitats reflexives.

Carlos Martínez Barragán, a través del seu treball en *La pela és la pela* ens indueix a un pensament en el qual les identitats polítiques són subvertides pels poders econòmics globalitzats. En aquest sentit, podem concloure que enfront de models identitaris associats a nacions estat, existeixen altres models identitaris que no vinculen la seua existència a aquests poders, sinó que són atropellats o amenacen ser dissolts per ells, com és el cas evident de la mateixa identitat valenciana.

Per part seua, Mario-Paul Martínez i Vicente Javier Pérez Valero, investigadors del nostre projecte, plantegen amb la seua peça de vídeo documental *Apunts Plurals*, un potent relat, donant veu a artistes contemporanis que treballen vinculats a diferents aspectes de la identitat valenciana. El tamís que ells li donen a aquests relats, gràcies al subtil maneig dels mitjans audiovisuals que posseeixen, denota l'enorme respecte que es professa pels artistes, quan són vistos per altres artistes. El seu interès com a investigadors-artistes a ordir una trama que contribueix a explicar moltes de les preocupacions que mouen el nostre projecte, converteix aquest document audiovisual, en una obra certament rellevant i imprescindible per a explicar-nos de quina forma els artistes contemporanis, visualitzen i creen, d'alguna manera la identitat pròpia des dels discursos artístics. La seua peça s'emmarca en el vitalisme gòtic, precisament perquè conjumina en ella aquestes dues facetes que caracteritzen aquesta mirada estètica, les ganas intenses de viure i de fer per a no deixar d'existir culturalment, que relaten les obres i les paraules d'aquests artistes, tractades amb una sobrietat visual pròpia dels místics medievals. Un perfecte exemple de vitalisme gòtic.

Armand Pedrós i Ana Monzó, presenten dues peces diferents, però que al seu torn exhaleu un esperit comú. *Una peça més*, l'obra d'Armand, realitzada amb fusta i gres i *Mirar sense pressa* d'Ana, que constitueix gairebé una mini instal·lació on el protagonisme material recau

latir desde el muro, con una delicadeza y un equilibrio de sobriedad casi nórdica, alejándose de las estéticas de la tan barroca y excesiva, a la vez que maravillosa, cerámica tradicional valenciana. Pero a pesar de ello, y de ese minimalismo conceptual de su estética, emerge latente ese corazón, metáfora más directa al vitalismo dudo que pueda existir, que, de nuevo, no renuncia a la vida. A pesar de todas nuestras derrotas, ese corazón sigue latiendo y se reclama discretamente como un superviviente de refugios y humillaciones que espera latente el momento de desplegar de nuevo la hipèrbole y demostrar sin ambages sus ganas de vivir y de latir más fuerte.

En esa misma línea, Chiara Sgaramella presenta una serie de linografías realizadas con la propia tierra agrícola de la huerta valenciana de Carpesa en su obra *Agrofuturos*. La delicadeza con la que presenta y trabaja el material, elaborado como un tríptico a la manera de un oratorio medieval, donde lo divino es substituido por algo, de nuevo tan vital y tan profundamente identitario, como el trabajo de la huerta. En esta obra también se perciben con claridad esos principios propios del vitalismo gótico que he definido brevemente y que desarrollo como investigación más compleja en otros textos. Afloran esos resortes que, desde el arte contemporáneo, nos citan la necesidad de construir esos lazos identitarios, que aparecen leve y delicadamente latentes, como en la obra de Chiara, luchando por no ser culturalmente disueltos en la maraña vacía de la globalización, que no es otra cosa más que la sustitución cultural. Una nueva derrota que podría ser la definitiva.

Damià Jordà, en su pieza conformada por una vídeo instalación *Una petita pàtria* ahonda directamente en una estética identitaria profunda que emerge desde lo cotidiano. De nuevo, jugando a esa idea de tríptico espiritual, aunque la pieza es variable en número de canales, donde el paisaje industrial y urbano de la vida diaria de la ciudad de Alcoi articula una narrativa poética, de nuevo sobria y vitalista. A partir de la interrelación que el espectador establece entre las imágenes y los sonidos, conecta con referentes de una memoria visual

compartida, que en ocasiones nos pasa desapercibida, y que a través del efecto transfigurador del arte, retomamos en nuestro pensamiento y vinculamos a nuestra memoria personal, esa que nos permite estar en el mundo, y especialmente, pertenecer a una parte de ese mundo. Integrar en el imaginario identitario valenciano el paisaje industrial, que tanta repercusión tiene en la cultura y la economía valenciana, es un camino de pensamiento que abre muchas posibilidades reflexivas.

Carlos Martínez Barragán, a través de su trabajo en *La pela es la pela* nos induce a un pensamiento en el que las identidades políticas son subvertidas por los poderes económicos globalizados. En ese sentido, podemos concluir que frente a modelos identitarios asociados a naciones estado, existen otros modelos identitarios que no vinculan su existencia a estos poderes, sino que son arrollados o amenazan ser disueltos por ellos, como es el caso evidente de la propia identidad valenciana.

Por su parte, Mario-Paul Martínez y Vicente Javier Pérez Valero, investigadores de nuestro proyecto, plantean con su pieza de vídeo documental *Apunts plurals*, un potente relato, dando voz a artistas contemporáneos que trabajan vinculados a diferentes aspectos de la identidad valenciana. El tamiz que ellos le dan a esos relatos, gracias al sutil manejo de los medios audiovisuales que poseen, denota el enorme respeto que se profesa por los artistas, cuando son vistos por otros artistas. Su interès como investigadores-artistas en urdir una trama que contribuya a explicar muchas de las preocupaciones que mueven nuestro proyecto, convierte este documento audiovisual, en una obra ciertamente relevante e imprescindible para explicarnos de qué forma los artistas contemporáneos, visualizan y crean, de alguna manera la identidad propia desde los discursos artísticos. Su pieza se enmarca en el vitalismo gótico, precisamente porque aún en ella esas dos facetes que caracterizan esta mirada estètica, las ganas intenses de vivir y de hacer para no dejar de existir culturalmente, que relatan las obras y las palabras de esos artistas, tratadas con una sobriedad visual propia de los místicos medievals. Un perfecto ejemplo de vitalismo gótico.

en la ceràmica, la brea i la calç. En totes dues obres, la importància del material utilitzat, que recorre a elements primaris, associats a la terra i al territori, constitueix l'essència de la seua proposta estètica. Contraposar totes dues obres, ens serveix també per a veure com a relats i estètiques en aparença diferents, comparteixen la mateixa posició pròpia d'aquest gòtic vitalista tan essencialment valencià. Una proposta en escultura orgànica enfront d'una altra que parteix d'estructures ortogonals pròpies de l'edificació racional i pràctica de l'arquitectura popular. En ambdues es percep aquesta necessitat vital de viure, d'habitar i de transformar. En ambdues es proclama la mediterraneïtat, on elements com l'aigua i la llum, estan molt presents, malgrat la seua absència, o precisament per ella.

Alfredo Llorens, ens connecta amb el passat històric i alhora amb el present, a través del seu *Retrat jacent de l'insigne arquitecte Sr. Rafael Guastavino Moreno*. La seua peça fa al·lusió a l'arquitecte valencià que va marcar una tendència i va tenir una notable influència en l'arquitectura i en la delimitació d'una determinada estètica definidora de la ciutat de Nova York. Un estil gòtic, gairebé espiritual, contingut, però replet de vitalisme mediterrani que l'autor trasllada al metre de Nova York. La peça en el seu homenatge, el seu cap sobre un coixí vermell juga amb aquesta mateixa línia de sobrietat latent darrere de la qual s'amaguen unes intenses ganes de viure. Només cal gratar una mica en la biografia del personatge per a corroborar-lo.

Leonardo Gómez i Susana Rodríguez, presenten un joc visual contingut i molt interessant amb la seua peça *Nacionalisme Daltònic on*, amb unes petites peces de gres, juguen a simular banderes monocromàtiques. Un joc molt ric que podria recordar-nos a aquest efecte del sol sobre les banderes que fa massa temps que estan exposades en un balcó. La idea que tant el color com la identitat són efímeres, està darrere d'aquesta subtil reflexió, que amb els recursos justos, gairebé des d'un minimalisme conceptual que està a punt d'inserir la peça en una estètica pròpia de l'espiritualisme gòtic nòrdic, si no fos perquè immediatament, recordem que el material utilitzat,

el gres, ens remet de nou a la tradició cultural valenciana i del qual no podem evitar associar aquest sentit vital i connectat al corpori, que ens retorna la peça al seu lloc.

Finalment, dins d'aquesta línia estètica de vitalisme d'herència gòtica, trobem la senzilla i solemne peça de Jaume Chornet, *Els dijous, miracle*. Un menut fragment de vídeo apropiat i tractat digitalment, que recull el dramàtic i intens moment de la destrucció de l'Església de Pinedo. La destrucció d'un símbol identitari i la destrucció d'una cultura vital, d'un poble, per a ser dissolt en un embull urbà descontextualitzat i deslocalitzat, i també amb una estètica deliberadament despersonalitzada, per a aprofundir en el procés de dissolució cultural en marxa. Malgrat el dramatisme de l'escena, la presentació de la peça no redunda precisament en l'exageració o el dramatisme, sinó que ho fa des d'una contenció manifesta, centrada en el missatge i la seua reiteració, però on emana la necessitat vitalista de l'esperança, que es contraposa una vegada i una altra al pla de la destrucció. L'església es destrueix una vegada i una altra en la peça, però al mateix temps, es reconstrueix una vegada i una altra, en un crit contingut i subtil d'esperança, de desig de recuperació cultural, de supervivència, enfront dels imparables processos de dissolució de la cultura valenciana ja en marxa.

Amb aquesta peça hem conclòs el recorregut per les obres de l'exposició, que investiguen visualment sobre la identitat valenciana. I ho fan des de posicions diferents i punts de partida, a vegades allunyats, però que tenen en comú una mirada estètica que els connecta amb una de les dues tradicions visuals de l'art valencià, la del vitalisme gòtic mediterrani.

Enfront d'aquest grup d'obres, podem contraposar el treball d'un altre grup d'artistes he decidit englobar dins del corrent estètic de la hipèrbole vitalista barroca. Un model estètic que es nodreix d'aquesta tradició que neix en el barroc i que perviu a través del costumisme pictòric i de la cultura popular i festiva i acaba impregnant a l'art contemporani, que no pot, ni deu, escapar d'ella tampoc. De nou, enfront del barroquisme dramàtic, els valencians

Armand Pedrós y Ana Monzó, presentan dos piezas diferentes pero que a su vez exhalan un espíritu común. *Una pieza más*, la obra de Armand, realizada con madera y gres y *Mirar sin prisas* de Ana, que constituye casi una mini instalación donde el protagonismo material recae en la cerámica, la brea y la cal. En ambas obras, la importancia del material utilizado, que recurre a elementos primarios, asociados a la tierra y al territorio, constituye la esencia de su propuesta estética. Contraponer ambas obras, nos sirve también para ver como relatos y estéticas en apariencia diferentes, comparten la misma posición propia de ese gótico vitalista tan esencialmente valenciano. Una propuesta en escultura orgánica frente a otra que parte de estructuras ortogonales propias de la edificación racional y práctica de la arquitectura popular. En ambas se percibe esa necesidad vital de vivir, de habitar y de transformar. En ambas se proclama la mediterraneidad, donde elementos como el agua y la luz, están muy presentes, a pesar de su ausencia, o precisamente por ella.

Alfredo Llorens, nos conecta con el pasado histórico y a la vez con el presente, a través de su *Retrato yacente del insigne arquitecto D. Rafael Guastavino Moreno*. Su pieza hace alusión al arquitecto valenciano que marcó una tendencia y tuvo una notable influencia en la arquitectura y en la delimitación de una determinada estética definidora de la ciudad de Nueva York. Un estilo gótico, casi espiritual, contenido pero repleto de vitalismo mediterráneo que el autor traslada al metro de Nueva York. La pieza en su homenaje, su cabeza sobre un cojín rojo juega con en esa misma línea de sobriedad latente tras la que se esconden una intensas ganas de vivir. Solo hay que rascar un poco en la biografía del personaje para corroborarlo.

Leonardo Gómez y Susana Rodríguez, presentan un juego visual contenido y muy interesante con su pieza *Nacionalismo Daltónico* donde, con unas pequeñas piezas de gres, juegan a simular banderas monocromáticas. Un juego muy interesante que podría recordarnos al efecto del sol sobre las banderas que llevan demasiado tiempo expuestas en un balcón. La idea de que tanto el color como la identidad son efímeras, está detrás de esta

sutil reflexión, que con los recursos justos, casi desde un minimalismo conceptual que está a punto de insertar la pieza en una estética propia del espiritualismo gótico nórdico, de no ser porque de inmediato, recordamos que el material utilizado, el gres, nos remite de nuevo a la tradición cultural valenciana y del que no podemos evitar asociar ese sentido vital y conectado a lo corpóreo, que nos devuelve la pieza a su lugar.

Por último, dentro de esta línea estética de vitalismo de herencia gótica, encontramos la sencilla y solemne pieza de Jaume Chornet, *Los jueves, milagro*. Un pequeño fragmento de vídeo apropiado y tratado digitalmente, que recoge el dramático e intenso momento de la destrucción de la Iglesia de Pinedo. La destrucción de un símbolo identitario y la destrucción de una cultura vital, de un pueblo, para ser disuelto en una maraña urbana descontextualizada y deslocalizada, y también con una estética deliberadamente despersonalizada, para ahondar en el proceso de disolución cultural en marcha. A pesar del dramatismo de la escena, la presentación de la pieza no redunda precisamente en la exageración o el dramatismo, sino que lo hace desde una contención manifiesta, centrada en el mensaje y su reiteración, pero donde emana la necesidad vitalista de la esperanza, que se contrapone una y otra vez al plano de la destrucción. La iglesia se destruye una y otra vez en la pieza, pero al mismo tiempo, se vuelve a reconstruir una y otra vez, en un grito contenido y sutil de esperanza, de deseo de recuperación cultural, de supervivencia, frente a los imparables procesos de disolución de la cultura valenciana ya en marcha.

Con esta pieza hemos concluido el recorrido por las obras de la exposición, que investigan visualmente sobre la identidad valenciana. Y lo hacen desde posiciones diferentes y puntos de partida, en ocasiones alejados, pero que tienen en común una mirada estética que los conecta con una de las dos tradiciones visuales del arte valenciano, la del vitalismo gótico mediterráneo.

Frente a este grupo de obras, podemos contraponer el trabajo de otro grupo de artistas he decidido englobar

construïm un barroquisme hipertrofiat i hiperbòlic, on l'exageració es connecta a unes intenses ganes de relacionar-nos amb el món, de ser part del món.

Profundament hiperbòlica és la proposta d'Elías Pérez García. Les seues peces, *d'Un teatre de gossos* i *Els gossos no saben de banderes* juguen a crear un artifici i s'estructuren com un element escenogràfic, on la seua finalitat és precisament crear una imatge fotogràfica a partir d'elles. La picada d'ullet del joc humorístic d'introduir les sabates vermelles de taló a un dels llebrers morats sobre aquest fons atzabeja crea una dinàmica estètica molt pròpia de l'estètica hiperbòlica barroca valenciana. El joc metafòric dels gossos hissant la bandera nord-americana a l'inrevés, repleta de referències a la cultura visual fotogràfica, incideix en la idea de la mateixa exageració patriòtica que necessiten, especialment les identitats construïdes que exerceixen el poder sobre altres identitats diluïdes que accentuen el seu sentit comunitari gairebé en petits gestos anecdòtics i desapercibuts.

Alfredo Guillamón, recorre a un element visual de la imatgeria costumista valenciana, la peineta, per a establir un joc entre els codis visuals del passat i els codis del present en la seua obra *El ritual en l'era virtual*. Situar la peineta daurada en aquest marc negre i solemne, gairebé com un joc propi de la pintura tenebrista, implica un exalçament del simbolisme associat a un dels objectes amb major càrrega identitària visual de tota l'exposició. El joc d'integrar el codi QR gravat sobre aquesta, integra una escala de relacions en aquest marc de visitar la tradició, que manté enormes possibilitats. Jo mateix jugava a imaginar dispositius d'identificació associats al codi que ens portaren a l'Instagram personal de la portadora o portador, és clar, en una hiperbòlica representació identitària del jo virtual i públic, enfront del jo real que passeja enlloc les estètiques de la meua identitat col·lectiva com a valenciana, enfront de la meua identitat individual en les xarxes. Sens dubte un joc molt estimulant, de dur-lo a terme.

El petit fragment de vídeo que presenta José Juan Martínez recorre a una sèrie de llocs comuns de la

visualitat identitària de l'horta de València, que resulta sens dubte fascinant per la seua aparent senzillesa, i, no obstant això, la seua excelsa posada en escena barroca. La seua peça *Apol·lo* constitueix tot un palimpsest neobarroc, en el qual a tot se li ha donat un segon joc de significats visuals, per poc que un mire amb habilitat. L'enginy, en aparença descuidat, de col·locar sobre un fons en el qual successius plans van constituint missatges latents molt poderosos. Al fons la ciutat, que treu el cap creixent com una amenaça térbola sobre l'escassa horta que es percep entre aquest fons urbà i l'espai sobre el qual descansa l'improvisat espantaocells. La creu i la línia elèctrica dels cables d'alta tensió accentuen encara més la tensió percebuda en aquest exercici visual recarregat i barroc, replet d'elements simbòlics. El lloc en el qual succeeix tot, és un espai indeterminat, propi del paisatge de l'horta de València. Un recinte barrat, creant una nova capa de fons i sobre una superfície asfaltada, el suposat espantaocells construït amb un para-sol d'una orxateria valenciana, un casc de motorista i uns CD penjats de fils. La imatge no pot ser més barroca i carregada d'humor sarcàstic i alhora anunciadora d'un terrible presagi. Un espantaocells sobre l'asfalt perd tota la seua funció protectora i denota en una picada d'ullet de defensa cap a l'amenaça de dissolució que apunta des del fons de la imatge, en un joc impossible i absurd clamant per defensar l'horta des de l'absurd, d'uns ocells no tan innocents com els que es mengen les collites per a sobreviure.

Mar Juan Tortosa, recorre a la memòria visual, a través de la seua peça-instal·lació *Feliseta, sense registre (meitat del segle XX) / Objecte de protecció, sense registre (finals del segle XX)*. *Agulla imperdible i cinta vermella / Memòria històrica, Tela, agulla imperdible, cinta vermella i medalla de plata*. A partir d'aquesta selecció d'objectes de la memòria, planteja de quina forma es construeix moltes vegades la identitat, a partir de simbolismes vinculats a creences i fetitxes que s'incorporen a la memòria visual i es mantenen malgrat els anys, més pel seu recorregut estètic que per la creença real en el fetitxe. En definitiva, es tracta de pràctiques rituals la finalitat de les quals és crear un llaç estètic de pertinença,

dentro de la corriente estética de la hipérbole vitalista barroca. Un modelo estético que se nutre de esa tradición que nace en el barroco y que pervive a través del costumbrismo pictórico y de la cultura popular y festiva y acaba impregnando al arte contemporáneo, que no puede, ni debe, escapar de ella tampoco. De nuevo, frente al barroquismo dramático, los valencianos construimos un barroquismo hipertrofiado e hiperbólico, donde la exageración se conecta a unas intensas ganas de relacionarnos con el mundo, de ser parte del mundo.

Profundamente hiperbólica es la propuesta de Elías Pérez García. Sus piezas, de *Un teatro de perros* y *Los perros no saben de banderas* juegan a crear un artificio y se estructuran como un elemento escenográfico, donde su finalidad es precisamente crear una imagen fotográfica a partir de ellas. El guiño del juego humorístico de introducir los zapatos rojos de tacón a uno de los galgos morados sobre ese fondo azabache crea una dinámica estética muy propia de la estética hiperbólica barroca valenciana. El juego metafórico de los perros izando la bandera norteamericana al revés, repleta de referencias a la cultura visual fotográfica, incide en la idea de la propia exageración patriótica que necesitan, especialmente las identidades construidas que ejercen el poder sobre otras identidades diluidas que acentúan su sentido comunitario casi en pequeños gestos anecdóticos y desapercibidos.

Alfredo Guillamón, recorre a un elemento visual de la imaginería costumbrista valenciana, la peineta, para establecer un juego entre los códigos visuales del pasado y los códigos del presente en su obra *El ritual en la era virtual*. Situar la peineta dorada en ese marco negro y solemne, casi como un juego propio de la pintura tenebrista, implica un ensalzamiento del simbolismo asociado a uno de los objetos con mayor carga identitaria visual de toda la exposición. El juego de integrar el código QR grabado sobre la misma, integra una escala de relaciones en ese marco de visitar la tradición, que mantiene enormes posibilidades. Yo mismo jugaba a imaginar dispositivos de identificación asociados al código que nos llevasen al Instagram personal de la portadora o portador, claro está, en una hiperbólica

representación identitaria del yo virtual y público, frente al yo real que paseo ensalzando las estéticas de mi identidad colectiva como valenciana, frente a mi identidad individual en las redes. Sin duda un juego muy estimulante, de llevarlo a cabo.

El pequeño fragmento de vídeo que presenta José Juan Martínez recurre a una serie de lugares comunes de la visualidad identitària de la huerta de València, que resulta sin duda fascinante por su aparente sencillez, y sin embargo su excelsa puesta en escena barroca. Su pieza *Apolo*, constituye todo un palimpsesto neobarroco, en el que a todo se le ha dado un segundo juego de significados visuales, a poco que uno mire con habilidad. El ingenio, en apariencia descuidado, de colocar sobre un fondo en el que sucesivos planos van constituyendo mensajes latentes muy poderosos. Al fondo la ciudad, que se asoma creciendo como una amenaza turbia sobre la escasa huerta que se percibe entre ese fondo urbano y el espacio sobre el que descansa el improvisado espantapájaros. La cruz y el tendido eléctrico de los cables de alta tensión acentúan todavía más la tensión percibida en ese ejercicio visual recargado y barroco, repleto de elementos simbólicos. El lugar en el que sucede todo, es un espacio indeterminado, propio del paisaje de la huerta de València. Un recinto vallado, creando una nueva capa de fondo y sobre una superficie asfaltada, el supuesto espantapájaros construido con una sombrilla de una horchatería valenciana, un casco de motorista y unos cd colgados de hilos. La imagen no puede ser más barroca y cargada de humor sarcástico y a la vez anunciadora de un terrible presagio. Un espantapájaros sobre el asfalto pierde toda su función protectora y denota en un guiño de defensa hacia la amenaza de disolución que asoma desde el fondo de la imagen, en un juego imposible y absurdo clamando por defender la huerta desde el absurdo, de unos pájaros no tan inocentes como los que se comen las cosechas para sobrevivir.

Mar Juan Tortosa, recorre a la memoria visual, a través de su pieza-instal·lació *Feliseta, sense registre (meitat del segle XX) / Objecte de protecció, sense registre (finals del segle XX)*. *Agulla imperdible i cinta roja / Memòria*

comunitat i protecció. Un relat profundament identitari que l'autora presenta recarregat de simbolisme i gairebé en un escenari teatralitzat, tan propi de la mateixa pràctica, constituint una proposta enclavada en el barroquisme vitalista i costumista de la tradició estètica valenciana.

Ramona Rodríguez-López i la seua *Sonoritat Valenciana*, genera també un relat barroc i costumista, des del mateix plantejament visual de la peça, més enllà fins i tot que comencem a exercir d'activadors de la peça sonora amb la nostra acció sobre el sensor del mapa. Efectivament, un mapa urbà de la ciutat de València, on es recull un mapa sonor d'alguns dels espais més rellevants i vius de la ciutat. Si alguna cosa caracteritza també a la identitat valenciana i la seua manera de viure i relacionar-se amb el món, és precisament la del so hiperbòlic al qual va associada la nostra manera de viure. Els nostres pobles i ciutats no són precisament recessos de pau i silenci. Per poc que un vulga treballar des del so la seua mirada artística cap a la identitat pròpia, recaptarà en l'esperit vitalista barroc i costumista, que compartim amb altres cultures mediterrànies, només cal fer-se una passejada per Palerm, per exemple. No és necessari triar un dia especial, o una festivitat, de les moltes que poblen el calendari valencià. Un dia qualsevol, els carrers, els parcs, els jardins, estan replets de sons incessants, vitals, excessius i fins i tot de tant en tant eixordadors, sense venir al cas, o potser sí. De nou resorgeix l'esperit hiperbòlic en la nostra excessiva sonoritat, que no és una altra cosa que una postura estètica, una manera de mostrar-nos al món i de construir la nostra posició en el món. Potser un intent desesperat d'evitar ser finalment diluïts.

En una línia similar, convertint de nou el so en el protagonista estètic de la seua peça, l'obra d'Iván Pérez Vidal *Crida, paisatge, capgròs* crea una posada en escena, a partir d'un element d'estètica purament barroc, com la imatge d'un capgròs amb rostre de pallaso, recurrent a les tradicions identitàries pròpies, sobre la qual es projectava una pel·lícula de 16 mm amb imatges de l'albufera. La peça, rematada amb unes estructures

de vidre que en realitat necessitaven ser activades per l'acció performativa proposada, eren instruments de reclams d'ocells, que generaven sons que es barrejaven amb el característic so del projector i de les bovines de la pel·lícula, generant una dimensió màgica, de caràcter aparentment contingut, però de resultats estètics hiperbòlics i vitalistes, tant en la seua teatral posada en escena, com en la seua proposta visual com a peça.

Per part seua, David Mascarell Palau juga amb la seua obra *Identity in process* a construir multiplicitat de significats, entre l'univers digital de les xarxes socials i la tradició de les festes populars projectades en una nova dimensió de significats en el món virtual. Es crea una imatge hiperbòlica d'una festa, ja per si mateix hiperbòlica i barroca, on es perfila una imatge identitària paral·lela i encara més complexa, que la dimensió real de la festa.

Martina Botella, dispara des del barroquisme hiperbòlic més profund, amb aquest joc visual i disbauxat, que connecta amb el costumisme hiperbòlic transgressor de la tradició audiovisual i literària valenciana, fins i tot fallera, en la seua *Maremeua*. Un crist crucificat amb un rostre d'esquelet hipertrofiat i el sonor lema *Maremeua*, que equival al també hiperbòlic: *Oh my god!*, nord-americà. Una exclamació molt pròpia d'aquest caràcter identitari valencià de l'exageració. Una frase que s'utilitza precisament per a argumentar l'exagerat d'una situació o augmentar la importància del que pot ser que no fos tan exagerat, però la seua narrativa mitològica quotidiana ho converteix en el més.

Per la seua part els *Universos* de Ricard Huerta, construïts a partir de poemes inèdits d'Imma López Pavia, ens remetent a la poesia convertida en cal·ligrafia i on al sentit dels versos, li afegim la narrativa estètica que l'autor aconsegueix amb els seus dibuixos i cal·ligrafies. Una oda a la forma vitalista i enèrgica d'estar en el món en aquest racó del Mediterrani, amb al·lusions a referències quotidianes, a l'aigua, a la llum del Mediterrani. Emmarcades en un espai hiperbòlic de grafismes entrecruats i on les suaus aigualides de l'aquarel·la

històrica, 2022. Tela, agulla imperdible, cinta roja i medalla de plata. A partir de esta selecció de objetos de la memoria, plantea de qué forma se construye muchas veces la identidad, a partir de simbolismos vinculados a creencias y fetiches que se incorporan a la memoria visual y se mantienen a pesar de los años, más por su recorrido estético que por la creencia real en el fetiche. En definitiva, se trata de prácticas rituales cuya finalidad es crear un lazo estético de pertenencia, comunidad y protección. Un relato profundamente identitario que la autora presenta recargado de simbolismo y casi en un escenario teatralizado, tan propio de la misma práctica, constituyendo una propuesta enclavada en el barroquismo vitalista y costumbrista de la tradición estética valenciana.

Ramona Rodríguez-López y su *Sonoridad valenciana*, genera también un relato barroco y costumbrista, desde el mismo planteamiento visual de la pieza, mas allá incluso de que empecemos a ejercer de activadores de la pieza sonora con nuestra acción sobre el sensor del mapa. Efectivamente, un mapa urbano de la ciudad de valencia, donde se recoge un mapa sonoro de algunos de los espacios más relevantes y vivos de la ciudad. Si algo caracteriza también a la identidad valenciana y su forma de vivir y relacionarse con el mundo, es precisamente la del sonido hiperbólico al que va asociada nuestra forma de vivir. Nuestros pueblos y ciudades no son precisamente remansos de paz y silencio. A poco que uno quiera trabajar desde el sonido su mirada artística hacia la identidad propia, va a recabar en el espíritu vitalista barroco y costumbrista, que compartimos con otras culturas mediterráneas, solo que hay que darse un paseo por Palerm, por ejemplo. No es necesario elegir un día especial, o una festividad, de las muchas que pueblan el calendario valenciano. Un día cualquiera, las calles, los parques, los jardines, están repletos de sonidos incesantes, vitales, excesivos e incluso de vez en cuando atronadores, sin venir a cuento, o quizá sí. De nuevo resurge el espíritu hiperbólico en nuestra excesiva sonoridad, que no es otra cosa que una postura estètica, una forma de mostrarnos al mundo y de construir nuestra posición en el mundo. Quizá un intento desesperado de evitar ser finalmente diluidos.

En una línea similar, convirtiendo de nuevo el sonido en el protagonista estético de su pieza, la obra de Iván Pérez Vidal *Llamada, paisaje, cabezudo* crea una puesta en escena, a partir de un elemento de estética puramente barroco, como la imagen de un cabezudo con rostro de payaso, recurriendo a las tradiciones identitarias propias, sobre la que se proyectaba una película de 16 mm con imágenes de la albufera. La pieza, rematada con unas estructuras de vidrio que en realidad necesitaban ser activadas por la acción performática propuesta, eran instrumentos de reclamos de pájaros, que generaban sonidos que se mezclaban con el característico sonido del proyector y de las bovinas de la película, generando una dimensión mágica, de carácter aparentemente contenido, pero de resultados estéticos hiperbólicos y vitalistas, tanto en su teatralizada puesta en escena, como en su propuesta visual como pieza.

Por su parte, David Mascarell Palau juega con su obra *Identity in process* a construir multiplicidad de significados, entre el universo digital de las redes sociales y la tradición de las fiestas populares proyectadas en una nueva dimensión de significados en el mundo virtual. Se crea una imagen hiperbólica de una fiesta, ya de por sí hiperbólica y barroca, donde se perfila una imagen identitària paralela y todavía más compleja, que la dimensión real de la fiesta.

Martina Botella, dispara desde el barroquismo hiperbólico más profundo, con este juego visual y gamberro, que conecta con el costumbrismo hiperbólico transgresor de la tradición audiovisual y literaria valenciana, incluso fallera, en su *Maremeua*. Un cristo crucificado con un rostro de esqueleto hipertrofiado y el sonoro lema *Maremeua*, que equivale al también hiperbólico: *Oh my god!* norteamericano. Una exclamación muy propia de ese carácter identitario valenciano de la exageración. Una frase que se utiliza precisamente para argumentar lo exagerado de una situación o aumentar la importancia de lo que puede que no fuera tan exagerado, pero su narrativa mitológica cotidiana lo convierte en lo más.

emergeixen i es dilueixen entre les cadires hipertrofiades sobre les quals caminen els poemes.

Els membres del Col·lectiu NAAC van construir una acció artística, que va suposar tota una ponència central, amb el seu treball *A la taula i al llit...* En realitat, una intervenció en l'espai públic, associada a la peça de l'exposició que consistia en una paella, que posteriorment van cuinar col·lectivament documentant tot el procés de la intervenció amb fotografia analògica instantània. L'acció va resultar ser tot un foto assaig visual, d'un acte que els valencians portem a la hipèrbole extrema, com és el de compartir un menjar convertit en tot un complex ritual social. Sens dubte, la percepció estètica que es deriva d'aquest acte suposa una de les estètiques visuals més profundament identitàries que podem escrutar en l'univers de l'imaginari estètic valencià.

La peça de Susana Guerrero, *La Mare dels Peixos* entra de ple en la mitologia narrativa de les tradicions valencianes més profundes, i que per això són les més universals. Com tota mitologia, recorre a la hipèrbole en el seu desplegament, construint aquesta serp hipertrofiada de tres caps i dues cues bípedes desmembrades per la poderosa espasa de ceràmica des de la qual encara s'aboca la sang recentment expulsada. Tota una versió estètica a la valenciana de l'imaginari barroc per excel·lència de la pintura tenebrista, com són els caps desmembrats d'Holofernes o Sant Joan. Susana es conté des de la mirada contemporània, però no renúncia a aquest barroquisme vitalista tan valencià, que exalta de manera subtil amb les tres petites llengües de foc daurat expel·lides, gairebé com les seues ànimes, després de ser degollades, sense entrar en interpretacions més literàries del text recollit per Enric Valor. El barroquisme de la rondalla és tal que portaria fins i tot a la creació d'una òpera recent, sense oblidar que l'òpera neix i es desenvolupa també en el període barroc.

La proposta del grup d'artistes O.R.G.I.A. *Follar-se la ciutat Vol. 3. We Love Benidorm* és el cim del barroquisme costumista hipertrofiat. Benidorm és l'essència de la hipèrbole i l'exageració estètica, des

dels seus enormes gratacels fins a tot l'univers estètic que plana pels seus carrers replets de turistes britànics i jubilats de l'interior peninsular. Les O.R.G.I.A. recullen aquest llegat tan estimulants i excessiu i el sintetitzen en una instal·lació d'imatges igualment barroques i una col·lecció de postals que, encara que en aparença es contraposen a l'estètica de les famoses postals turístiques valencianes oficials, que són el zenit de l'estètica barroca hipertrofiada, juguen en la seua mateixa lliga i responen i continuen des del sarcasme intencionat, enfront de la imatge convertida en sarcasme de les postals originals. Una oda al vessant estètic identitari predominant amb el rerefons de la icona estètica per excel·lència dels excessos valencians on especulació immobiliària, drogues, corrupció i festa desenfrenada estructuren tota una orgia estètica inserida en l'imaginari cultural identitari amb moltes variants, però una mateixa essència.

Finalment, Sara Vilar exposa les seues *Taronges Verdes* a manera d'instal·lació en un dels murs de la sala. Utilitza un objecte gairebé fetitxista respecte a la visualització identitària valenciana com és la taronja. De nou recorre a la hipèrbole, tot el que envolta al cultiu i a la indústria i comercialització d'aquesta fruita té un punt barroc. Només cal rescatar les etiquetes publicitàries del producte. Però aquest esperit hiperbòlic va més enllà, començant per la producció, atestant el paisatge valencià amb enormes plantacions. Si d'alguna manera poguérem contraposar el vitalisme gòtic enfront del costumisme hiperbòlic en l'estètica dels paisatges agrícoles valencians, la taronja seria el segon, en tot el seu excés i esplendor. Una esplendor que aniria acompanyada de la construcció de masies associades a aquests grans nous agricultors enriquits. I enfront d'aquest, el paisatge de l'horta, amb els seus petits minifundis estructurats i ordenats pel sistema de séquies i el ritme geomètric de les seues estructures i les seues modestes i pragmàtiques alqueries, tot a la mesura de l'humà, sense abandonar el vitalisme necessari per a impulsar-lo.

En conclusió, hem establert una primera hipòtesi de treball en la construcció d'una teoria dual de les

Por su parte los *Universos* de Ricard Huerta, contruidos a partir de poemas inéditos de Imma López Pavia, nos remiten a la poesía convertida en caligrafía y donde al sentido de los versos, le añadimos la narrativa estética que el autor consigue con sus dibujos y caligrafías. Una oda a la forma vitalista y enérgica de estar en el mundo en este rincón del mediterráneo, con alusiones a referencias cotidianas, al agua, a la luz del mediterráneo. Enmarcadas en un espacio hiperbólico de grafismos entrecruzados y donde las suaves aguadas de la acuarela emergen y se diluyen entre las sillas hipertrofiadas sobre las que caminan los poemas.

Los miembros del Colectivo NAAC construyeron una acción artística, que supuso toda una ponencia central, con su trabajo *A la taula i al llit...* En realidad, una intervención en el espacio público, asociada a la pieza de la exposición que consistía en una paella, que posteriormente cocinaron colectivamente documentando todo el proceso de la intervención con fotografía analógica instantánea. La acción, resultado ser todo un foto ensayo visual, de un acto que los valencianos llevamos a la hipèrbole extrema, como es el de compartir una comida convertida en todo un complejo ritual social. Sin duda, la percepción estética que se deriva de este acto supone una de las estéticas visuales más profundamente identitarias que podemos escrutar en el universo del imaginario estético valenciano.

La pieza de Susana Guerrero, *La Mare dels Peixos* entra de lleno en la mitología narrativa de las tradiciones valencianas más profundas, y que por ello son las más universales. Como toda mitología, recurre a la hipèrbole en su despliegue, construyendo esta serpiente hipertrofiada de tres cabezas y dos colas bípedas desmembradas por la poderosa espada de cerámica desde la que todavía se vierte la sangre recién expulsada. Toda una versión estética a la valenciana del imaginario barroco por excelencia de la pintura tenebrista, como son las cabezas desmembradas de Holofernes o San Juan. Susana se contiene desde la mirada contemporánea, pero no renuncia a ese barroquismo vitalista tan valenciano, que exalta de forma sutil con las tres pequeñas lenguas

de fuego dorado expelidas, casi como sus almas, tras ser degolladas, sin entrar en interpretaciones más literarias del texto recogido por Enric Valor. El barroquismo de la rondalla es tal que llevaría incluso a la creación de una ópera reciente, sin olvidar que la ópera nace y se desarrolla también en el período barroco.

La propuesta del grupo de artistas O.R.G.I.A. *Follar-se la ciudad Vol. 3. We Love Benidorm* es el culmen del barroquismo costumista hipertrofiado. Benidorm es la esencia de la hipertrofia y la exageración estética, desde sus enormes rascacielos hasta todo el universo estético que se cierne por sus calles repletas de turistas británicos y jubilados del interior peninsular. Las O.R.G.I.A. recogen ese legado tan estimulante y excesivo y lo sintetizan en una instalación de imágenes igualmente barrocas y una colección de postales que, aunque en apariencia se contrapongan a la estética de las famosas postales turísticas valencianas oficiales, que son el cénit de la estética barroca hipertrofiada, juegan en su misma liga y responden y continúan desde el sarcasmo intencionado, frente a la imagen convertida en sarcasmo de las postales originales. Una oda a la vertiente estética identitaria predominante con el trasfondo del icono estético por excelencia de los excesos valencianos donde especulación inmobiliaria, drogas, corrupción y fiesta desenfrenada estructuran toda una orgia estètica inserta en el imaginario cultural identitario con muchas variantes, pero una misma esencia.

Por último, Sara Vilar expone sus *Naranjas verdes* a modo de instalación en uno de los muros de la sala. Utiliza un objeto casi fetichista respecto a la visualización identitaria valenciana como es la naranja. De nuevo recurre a la hipèrbole, todo lo que rodea al cultivo y a la industria y comercialización de esta fruta tiene un punto barroco. Solo que hay rescatar las etiquetas publicitarias del producto. Pero ese espíritu hiperbólico va más allá, empezando por la producción, atestando el paisaje valenciano con enormes plantaciones. Si de alguna manera pudiéramos contraponer el vitalismo gótico frente al costumbrismo hiperbólico en la estética de los paisajes agrícolas valencianos, la naranja sería el segundo,

estètiques identitàries valencianes, que basculen entre dos eixos amb moltes característiques comunes, però una diferent actitud enfront de la mateixa essència vitalista. L'estètica identitària valenciana, l'art valencià en general, es mou entre aquests dos eixos, que lògicament són generalitzacions teòriques. Però la teoria es construeix per a comprendre millor les realitats sobre les quals es forma el món, i òbviament, al seu torn contribueix a la

forja d'aquest món. D'aquesta manera, aquesta proposta teòrica, a manera de breu assaig introductori que es formularà completa en textos posteriors, estableix un punt de partida reflexiu sobre la forma en la qual es manifesta l'estètica valenciana en l'art contemporani.

en todo su exceso y esplendor. Un esplendor que iría acompañado de la construcción de masías asociadas a esos grandes nuevos agricultores enriquecidos. Y frente a este, el paisaje de la huerta, con sus pequeños minifundios estructurados y ordenados por el sistema de acequias y el ritmo geométrico de sus estructuras y sus modestas y pragmáticas alquerías, todo a la medida de lo humano, sin abandonar el vitalismo necesario para impulsarlo.

En conclusión, hemos establecido una primera hipótesis de trabajo en la construcción de una teoría dual de las estéticas identitarias valencianas, que basculan entre dos ejes con muchas características comunes, pero una

diferente actitud frente a la misma esencia vitalista. La estética identitaria valenciana, el arte valenciano en general, se mueve entre estos dos ejes, que lógicamente son generalizaciones teóricas. Pero la teoría se construye para comprender mejor las realidades sobre las que se forma el mundo, y obviamente, a su vez contribuye a la forja de ese mundo. De esta forma, esta propuesta teórica, a modo de breve ensayo introductorio que se formulará completa en textos posteriores, establece un punto de partida reflexivo sobre la forma en la que se manifiesta la estética valenciana en el arte contemporáneo.